

Väikekannel

LEANNE BARBO, KATI SOON
kandlemängijad

Eesti ja setu kannel Mihkel Soone töökojas.
FOTO LEANNE BARBO

Pärast üldhariduskoolide muusikaõpetuse uue ainekava vastuvõtmist on väikekannel saanud senisest suurema tähelepanu osaliseks. Kuigi ajalooliselt ei kuulunud kandlemäng üldsegi laste maailma, kõlab see vahepeal pikka aega muuseumiriivil tolmu kogunud pill nüüd peale lasteaegade, muusikakoolide, huviringide ja pärimusmuusika laagrite ka tavakoolide muusikatundides. Kindel on see, et üle Eesti on palju erinevas vanuses kandlesõpru.

Vanasti öeldi väikekandle kohta ikka lihtsalt kannel ja polegi ta ju näiteks flöödi või parmupilliga võrreldes teab mis tilluke. Täiend “väike” (võeti kasutusele 2001. aastal Igor Tõnuristi ettepanekul) aitab selget vahet teha – on ju kandleid väga mitmesuguseid. Ehituslikult ja ajalooliselt käivad arhailised 5–12-keelsed pillid ja uuemad-suuremad läänemõjulisel tsitri tüüpi kanded omaette lahtritesse. Kromaatiline kannel on väikekandle uu-

sim, juba kunstmuusika valdkonda kuuluv sugulane.

Läänemere idakallastel elavad rahvad on kannelt mänginud juba ammu. Arvatakse, et enam-vähem sellisel kujul nagu praegu on ta siinmail helisenud vähemalt paar tuhat aastat. Aja jooksul on suurenenud keelte arv ning jõhvide ja loomasoolte asemel on kasutusele võetud vask- ja hiljem teraskeeled.

Kandle häälestus võib varieeruda, kuid üldiselt on tegu diatoonilise helirea järjekuste astmetega. Mujal on väikseimad kanded viiekeelsed, kuid kahel ainsal Eesti alalt teada oleval häälestusel on viiele diatoonilisele astmele lisatud veel üks kvardi võrra madalam keel, milles võib näha kesk-aegse burdoonmuusika mõju.

Vaatamata oma rahvusvahelisele levikule on kannel nii eestlaste, soomlaste, lätlaste kui ka leedulaste jaoks sügava tähendusega rahvussümbol. Ärkamisajal sai kannel kõige kaunimate rahvuslike väärtuste tähistajaks. 1886. aastal hakkas Jakob Hurda eestvõtmisel ilmuma siiani jätkuv eesti rahvalaulude kihelkondlik monumentaalsari, mille nimeks iseloomulikult “Vana Kannel”.

Labata ja labaga

Pilliajaloo uurijad on jaganud väikekandle kaheks põhitüübiks – lääne- ja idapoolseks.

Läänepoolne väikekannel on ühest otsast teravnurkse trapetsi kujuga. Keeled paiknevad lehvikukujuliselt, pilli kitsamas otsas kinnituvad need kolju sisse torgatud põikpulga ja pilli laiemas otsas keerupulka-

de ehk virblite külge. Selliseid kandleid on mänginud leedulased (*kanklēs*), lätlased (*kokles*), liivlased (*kāndla*), eestlased ja isurid (kannel), vadjalased (*kannōl*), karjalased ja soomlased (*kantele*).

Idapoolne kandletüüp erineb kujult läänepoolsest. Kõlaomaduste parandamiseks ja käetoeks on kandle virblite taga veel pikendatud laba, mida setud nimetavad sabaks (helühand) ja lätlased tiivaks (*spārns*). Sellist tüüpi kandleid esineb peale Setumaa (kannōl) veel Latgales (*kūkles*), Loode-Venemaal Pihkva ja Novgorodi oblastis (gusli) ja vepslaste asualadel (*kandel/stribunnik*).

Väikekannel kadus Eestis kasutuselt veel enne, kui vahast fonograafirullid esimest korda soome rahvamuusikaurija Armas Otto Väisäneni reisipaunas 1913. aastal Setu- ja Harjumaale jõudsid. Nõnda teame me läänepoolset tüüpi kandle mängust Eestis üsna vähe. Setumaal leidis aga 20. sajandi algul labaga kandle mängijaid veel küll. Labaga kannelt mängiti Setumaal üsna samamoodi kui üle piiri tänapäeva Pihkva ja Novgorodi oblasti vene külades. Pillimees pani vasaku käe sõr-

med keelte vahele ja liigutades kätt kas üles- või allapoole, summutas osa keeli. Nõnda saab vaheldada kaht akordi ja lugu on suuresti kantud rütmikast. Setumaalt salvestatud lood ongi rütmilised kargused ja kirikukellade imitatsioonid.

Lätis, Loode-Venemaal ja Soomes, samuti Leedus on väikekandle mängutraditsioon jõudnud tänapäeva peaaegu katkematu ahelana. Veel 20. sajandi keskpaiku ja

Kandle uuestisünni pöördeliseks hetkeks sai paradoksaalselt klaverivabriku otsus väikekanded tootmisest maha võtta.

Lāti kandlemängija Jānis Poriķis ja Vladimir Povetkin Venemaalt 1982. aastal Turaidas laulupeol.

VALDIS MUKTUPÄVELSI ERAKOGUST

Venemaal isegi 1990. aastatel leidis pillimehi, kes väikekannelt traditsioonilisel viisil mängisid.

Uuestisünd

Praegu on väikekannel Eestis oma taastulemise laineharjal. See pill köidab algajat muusikasõpra kergesti – lihtsamad mänguvõtted saab selgeks vähese vaevaga, ometi võivad ka juba esimesed sammud olla kõlalisel nauditavad.

1989. aastal tekkis toona Tallinna Klaverivabrikus insenerina töötanud Sirje Voitkal idee, et klaverivabrik võiks selle kadunud pilli rahva- ja kromaatiliste kannelde kõrval tootmisse võtta. Nii sündis Saaremaal Kaarma kihelkonnast 19. sajandi lõpul leitud kuuekeelise kandle eeskujul uut tüüpi väikekannel. Algul olid klaverivabriku väikekannelde virblid puust, hiljem tsitrite ja klaveritega sarnaselt metallist. Pillide korpused liimiti kokku teiste pillide tootmisest üle jäänud puidujääkidest. Kandleid valmistati aastatel 1990–1997 hinnanguliselt 1500–1700 tükki.

Kandle uuestisünni pöördeliseks hetkeks sai aga paradoksaalselt klaverivabriku otsus väikekanded tootmisest maha võtta. Pärast seda hakati mitmel pool peaaegu üheaegselt mõtlema, et kandle valmistamine ei saa olla ületamatult raske. Pilliehitamise võttis kõigepealt ette Vanalinna Hariduskollegiumi tolaeagne tööpäetuse õpetaja Indrek Roosi oma õpilastega, lisaks Raivo Sildoja ja Rait Pihlap oma töökoda-

des. Juba varem oli keskageste pillide seas kandleidki teinud Eesti Rahva Muuseumi konservator Roland Suits. Üsna pea hakati korraldama ka kandlemeisterdamise laagreid, esimene toimus Leisis aastal 2001.

Ent kuidas mängida? Väikekandle ajaloolistest mängutehnikatest ja pillilugudest pole Eesti alal täpsemaid andmeid säilinud. Esimese mänguõpetuse, mis klaverivabriku kandle ostjatele pilliga kaasa anti, koostas Jaan Sööt Soome viiekeelse kandle mänguõpetuse põhjal. Joonised näitasid, kuidas mängida keeli noppides ja

kuidas kujundada akordilist saatepartiid. Praegused mängutehnikad on rekonstruksioon, mis toetub suuresti Soome ja Läti paremini uuritud ja dokumenteeritud kandlemängutraditsioonile. Muidugi on tähtis osa ka tänapäeva mängijate loovatel lahendustel.

Hetkel tegutseb Eestis väga mitmeid pillimeistreid, kes väikekandleid valmistavad. Pilli tellides tasub alati tähele panna, kas meister on ka tõesti meister – kas ta tunneb kandle ajalugu ja traditsioonilist pilliehitust ning -kujunduse peensusi. Hea meister tunnetab sidet traditsiooniga, pidades au sees väikekandlele olemuslikult omaseid ehituslikke eripärasid: pill õonestatakse ühest puust, kannelt ei valmistata vineerist, järgitakse traditsioonilisi proportsioone ja üldkujundust ega kasutata ülemäärast sünteetilisi viimistlusvahendeid. Keeled asetsevad kandle peal lehvikukujuliselt, kolju ja põikpuu poolt on nad üksteisele lähemal kui virblite pool. Väikekandle keelte all ei ole uuematele kandletüüpidele iseloomulikke keeli pingutavat roopi, nii on sel rikkalikum ja sumedam kõla. Ka puidust virbleid ei maksa peljata – pilli häälestamine nõuab küll terake rohkem vilumust, tämber on aga pehmem

ja metalse varjundita.

Alati on võimalik pill ka ise pillimeisterdamislaagris juhendaja käe all valmis teha. Kandleid tehakse ka kooli tööpäetuse tundides. Nõnda valmistatud pillide kujunduses leidub mõnikord palju uudseid, pillitegija enda maitset peegeldavaid jooni.

Nagu alati traditsiooni katkedes, on elule äratatud kandlemäng midagi muud kui kunagine. Erineb ju tänapäeva inimese muusikaline mõtlemine vägagi endisaegse külamehe omast. Alanud on uus kandletehnika. Pill kõlab ka kontserdilavadel, seda saab õppida mitmes muusikakõrgkoolis. Toimunud võiks võrrelda väljasurnud keele uuesti kasutusele võtmisega.

Nõnda ongi meil, tänapäevastel kandlemängijatel, vaid pooleldi õigus, kui ütleme, et jätkame iidset traditsiooni. Muutus on toimunud järsult ja hüppeliselt. Ometi on selle pilli ajalugu väga sügaval meie kandi minevikus ning kandle vaikne ja ülemheli-derikas kõla mõjub kuhugi sügavale alateadvusse. Ka praegu, kõige uuemal ajal.

*

Väikekandlega seonduvat on Eesti teadlastest kõige põhjalikumalt uurinud Igor Tõnurist, kelle artikleid oleme kasutanud ka seda lugu kirjutades. Pilli taassünni lugu on oma diplomitöös käsitlenud Helle Suurlaht.

Kiievi Riiklikus Ajaloomuuseumis asuval 12. sajandi hõbekäevõrul mängib mees äratuntavalt viiekeelset kannelt.

FOTO INTERNETIST